

כיתות ה'-ו'

זנהפוך הוא

'וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב'
(אסתר ט, 22)

הקדמה

פורים הוא החג היחיד בו אנו מתחפשים, עוטים מסכות, מרעישים ברעשנים ורוקדים. חג פורים הוא חג שכל כולו שמחה ופריצת גבולות.

בתרבויות רבות מקובל לקיים קרנבלים הנחשבים כ-'טקס היפוך'. הקרנבל הוא חג המוני המתאפיין במסכות, ריקודים ומשחקים המוניים. הקרנבל הוא הזדמנות להפר את הסדרים החברתיים המקובלים, להתנסות בתפקידים אחרים, להתחזות לבני מעמד אחר ולחוות את מה שאסור בשגרה. לאחר חוויות הצחוק וההתפרקות, חוזרים אל הסדר הקודם, אל הקודים החברתיים הקבועים, אל המציאות והשגרה.

מגילת אסתר היא סיפור של היפוכים. העלילה כולה מבוססת על התחפשות, התחזות, שינויי תפקידים וניגודים. רק בסיום הקריאה, אנו מגלים שההיפוכים וההתחזות מובילים לבירור ואישור הזהות של כל אחד ואחת מגיבוריה.

מטרות

- 1 הכרת סיפור המגילה.
- 2 לימוד שינוי נקודת המבט ככלי לאמפתיה והזדהות עם האחר.
- 3 התייחסות לבחירות אישיות, הכרעות גורליות ויציאה מהתלם כביטוי לבגרות ואחריות.

ציוד דרוש

← כרטיסיות עם פסוקי המגילה.

← דפי מקורות.

1. פתיחה במליאה – סיפור 'נהפוך הוא'

← נקרא יחד את סיפור ביקורו של הרב קוק בפוריה (נספח א').
נתמקד ביכולת להיכנס לנעלי האחר, גם כאשר הוא הפוך ממני.

שאלות לדיון

- מדוע היה מסע הרבנים יוזמה חשובה? מה יכלו שני הצדדים להפיק מהמפגש? ?
- הצעת הרב היא להתחלף בבגדים. מה ניתן ללמוד על הרב מבגדיו המקוריים ועל החלוץ מבגדיו שלו? ?
- מדוע ביקש הרב להתחלף בבגדים? מדוע הסכים החלוץ? מה מסמלת החלפת בגדים? ?
- מה פירוש הביטוי "להיכנס לנעליו של האחר"? איך עושים זאת מבלי להחליף את הבגדים/נעליים באופן ממשי? ?
- לפי דברי הרב קוק, גם הריקוד הוא אמצעי לשינוי נקודת המבט. מתי חשוב לראות דברים גם מנקודת מבט שונה מזו שלנו? ?
- מי הייתם/ן רוצים/ות שיראו את הדברים מנקודת מבטכם/ן? עם מי הייתם/ן רוצים להתחלף במקום? ?

2. משימה כיתתית – היכרות עם סיפור המגילה

← נחלק את הכיתה לצוותים (זוגות / קבוצות קטנות) וניתן לכל צוות ציטוט מהמגילה (נספח ב' – כרטיסיה אחת לכל צוות). נבקש להסתובב בכיתה ולחפש את הצוות שמחזיק את הציטוט המקביל לציטוט שלהם אך הפוך ממנו. ***לתשומת לב המורה:** הפסוקים המקבילים מובאים בנספח זה ליד זה.

← אפשר לבקש מהתלמידים לתלות את זוג הפסוקים על הלוח ולהוסיף כותרת המסבירה את השינוי / המצביעה על מי חווה את ההיפוך.

שיח מסכם נדגיש את הבדל בין שינויים כפויים או לא מתוכננים (אחשוורוש, המן, העיר שושן) לבין שינויים שנעשו באופן יזום ואקטיבי (מרדכי ואסתר).

שאלות לדיון

- כל הדמויות המרכזיות במגילה חוו שינוי. אילו מהשינויים הוא היפוך לדעתכם? ?
- מה גורם להיפוך אצל אחשוורוש ואצל המן? אילו תכונות שלהם מובלטות בסיפור? ?
- מה לומדים על מרדכי ואסתר מההיפוך שהם עושים? ?
- מדוע דבר והיפוכו מסופרים במגילה באותן המילים? ?

3. לימוד בחברותא – ייחודו של חג פורים.

נקרא יחד פסוקים מסוף המגילה בהם אסתר ומרדכי קובעים כיצד יש לציין את פורים.
(נוודא שהמילים ברורות, והמסר המילולי הובן)

מקורות ללימוד

מגילת אסתר פרק ט', פסוקים כ-כ"ה

כ ויכתב מרדכי, את-הדברים האלה; וישלח ספרים אל כל היהודים, אשר בכל-מדינות המלך אחשורוש הקרובים, והרחוקים. כא לקים, עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר, ואת יום-חמשה עשר בו: בכל שנה, ושנה. כב כימים, אשר-נחו בהם היהודים מאיביהם, והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב; לעשות אותם, ימי משתה ושמחה, ומשלח מנות איש לרעהו, ומתנות לאבנים. כג וקבל, היהודים, את אשר-החלו, לעשות; ואת אשר-כתב מרדכי, אליהם. כד כי המן בן-המדתא האגגי, צרר כל-היהודים--חשב על-היהודים, לאבדם; והפל פור הוא הגורל, להמם ולאבדם. כה ובבאה, לפני המלך, אמר עם-הספר, ישוב מחשבתו הרעה אשר-חשב על-היהודים על-ראשו; ותלו אתו ואת-בניו, על-העץ.

← נקרא מדבריו של טבנקין ונדון בשאלות (נספח ג').

שיח מסכם מה חג הפורים מוסיף לחיינו בשונה מחגים אחרים? (נחدد את החשיבות והערך של צחוק וגם רצינות, קל וגם כבד, על מנת לחוות את המציאות במלואה ועל מורכבויותיה)

← באילו סיטואציות בחיים שלנו חשוב לעשות 'נהפוך הוא' מדי פעם?

4. פעילות סיכום

← הציעו רעיונות לאירוע / שעת 'ונהפוך הוא' (ההיפוך יכול להיות במיקום פיזי, בכניסה לנעליים של אדם אחר, בשיעור או בהפסקה).

« דגשים למורה »
« חשוב שכמה שיותר תלמידים יוכלו לקחת חלק באירוע. »
« נרשום את הצעות על הלוח. »

2 נדון בשאלה: מהם הרווחים (והמחירים) של ביצוע היפוך כזה?

מקורות ללימוד

ביקור הרב קוק במושבות החלוצים

לפני למעלה ממאה שנה יצאו אל מושבות הגליל קבוצה של רבנים בהובלת הרב אברהם יצחק הכהן קוק. המסע היה יוזמה מפתיעה ובלתי צפויה. החלוצים והרבנים לא נהגו להיפגש אלה עם אלה. ניתן לומר שהם אף נטו לשמור מרחק. הרב קוק קיווה שמפגש בין הצדדים יקרב אותם זה לזה. הוא קיווה לגרום לחלוצות ולחלוצים לאמץ חלק ממנהגי היהדות; לא פחות מכך, רצה הרב קוק שהרבנים יכירו ויעריכו את עבודתם ההתיישבותית-חקלאית הקשה.

קבוצת הרבנים סיירה מישוב לישוב, ממושבה למושבה. הרבנים למדו על חיים שיתופיים, על המאמץ הכרוך בעבודה החקלאית ועל המסירות של החברות והחברים הצעירים להקמת קהילה בתנאים של מחסור ושל צמצום. הרבנים הכירו קהילה בה הנשים שותפות בעבודה ובהנהגה. עבור החלוצים המפגש עם הרבנים הזכיר לרבים מהצעירים והצעירות את הבתים שהם עזבו, ואת המסורת שהם ביקשו לשנות.

במושבות רבות קבלת הפנים לרבנים הייתה מנומסת אך קרירה. שני הצדדים התמקדו בעיקר בשונות שבין שתי הקבוצות ובמרחק שביניהן. לפעמים הצליחו הרבנים להיכנס לשיחה ולגלות איך חגגו בקהילה החלוצית שבתות וחגים באופן ייחודי.

המפגש שהתקיים ביישוב פּוֹרְיָה היה מיוחד במינו: חלוצי פּוֹרְיָה בילו את הערב שלהם במפגש של כל החברות והחברים שהסתיים, כבדרך כלל, בשירה ובריקודים. לפתע הצטרף אל מעגל הרוקדים אחד הרבנים; כך גילו החלוצים/ות כי משלחת הרבנים הגיעה אליהם. הרב נשאר עם הרוקדים שרקדו ושרו שירי מולדת. פתאום פנה הרב אל אחד השומרים שהיה במעגל, וביקש ממנו לצאת איתו החוצה.

“בוא נתחלף”, אמר הרב לשומר.

“נתחלף?” – התפלא השומר.

“תן לי את בגדי השומר שלך, את הכפייה, את העקאל ואפילו את הרובה, ואתה תלבש את בגדי הרב שלי – המעיל, המגבעת... אתן לך גם את המשקפיים אם תרצה”, ענה לו הרב בחיוך.

וכך חזרו השניים למעגל הרוקדים. בחור צעיר וגבוה עם מכנסיים המגיעים בקושי לקצה מגפי השומר שלו, ועם שפמו העבה מפזז תחת מגבעתו השחורה, ואילו הרב הזקן בכפייה ועם רובה בידו, נכנס למרכז המעגל ופרץ בריקוד סוער, כאשר פאותיו וזקנו מתבדרים ברוח, והרובה מוחזק היטב בשתי ידיו.

הרב והשומר, לבושים זה בבגדיו של זה, רקדו יחד שעה ארוכה. בסוף הריקוד עצר הרב ואמר בעודו מתנשף: “מהי מעלת הריקוד? בשעה שאדם רוקד, מכוח הריקוד הוא מתרומם מעל פני האדמה. בשעה שהוא מתרומם מעל פני האדמה, הוא רואה דברים באור שונה לגמרי ממה שראה בזמן שרגליו היו על האדמה... הצטרפו אחים לריקוד”. [...]

ויסר המלך את-טבעתו, אשר העביר
מהמון, ויתנה, למרדכי; ותשם אסתר
את-מרדכי, על-בית המן. (ח, 2)

ויסר המלך את-טבעתו, מעל ידו;
ויתנה, להמן בן-המדתא האגגי--צרר
היהודים. (ג, 10)

והעיר שושן, צהלה ושמחה. (ח, 15)

והעיר שושן נבוכה. (ג, 15)

ומרדכי יצא מלפני המלך, בלבוש
מלכות תכלת וחור, ונעטרת זהב גדולה,
ותכריך בוץ וארגמן; (ח, 15)

ויקרע מרדכי את-בגדיו, וילבש שק
ואפר; ויצא בתוך העיר, ויזעק זעקה
גדולה ומרה. ב ויבוא, עד לפני שער-
המלך: כי אין לבוא אל-שער המלך,
בלבוש שק. (ד, 1-2)

ויקח המן את-הלבוש ואת-הסוס,
וילבש את-מרדכי; וירכיבהו, ברחוב
העיר, ויקרא לפניו, ככה יעשה לאיש
אשר המלך חפץ ביקרו. (ו, 11-12)

ויאמר המן, אל-המלך: איש, אשר
המלך חפץ ביקרו. יביאו לבוש מלכות,
אשר לבש-בו המלך; וסוס, אשר רכב
עליו המלך, ואשר נתן פתח מלכות,
בראשו. ונתון הלבוש והסוס, על-יד-
איש משרי המלך הפרתמים, והלבישו
את-האיש, אשר המלך חפץ ביקרו;
והרכיבהו על-הסוס, ברחוב העיר,
וקראו לפניו, ככה יעשה לאיש אשר
המלך חפץ ביקרו. (ו, 7-9)

ותען אסתר המלכה, ותאמר--אם-
מצאתי חן בעיניך המלך, ואם-על-
המלך טוב: תנתן-לי נפשי בשאלתי,
ועמי בבקשתי. כי נמכרנו אני ועמי,
להשמיד להרוג ולאבד; ואלו לעבדים
ולשפחות נמכרנו, החרשתי--כי אין
הצר שנה, בגנוק המלך. (ז, 3-4)

כי אין אסתר, מגדת מולדתה
ואת-עמה, (ב, 20)

לימוד בחברותא

מגילת אסתר פרק ט', פסוקים כ-כ"ה

כ ויכתב מרדכי, את-הדברים האלה; וישלח ספרים אל כל היהודים, אשר בכל-מדינות המלך אחשורוש הקרובים, והרחוקים. כא לקים, עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר, ואת יום-חמשה עשר בו: בכל שנה, ושנה. כב כמים, אשר-נחו בהם היהודים מאביהם, והחדש אשר נהפך להם מגון לשמחה, ומאבל ליום טוב; לעשות אותם, ימי משתה ושמחה, ומשלח מנות איש לרעהו, ומתנות לאבינים. כג וקבל, היהודים, את אשר-החלו, לעשות; ואת אשר-כתב מרדכי, אליהם. כד כי המן בן-המדתא האגגי, צרר כל-היהודים--חשב על-היהודים, לאבדם; והפל פור הוא הגורל, להמם ולאבדם. כה ובבאה, לפני המלך, אמר עם-הספר, ישוב מחשבתו הרעה אשר-חשב על-היהודים על-ראשו; ותלו אתו ואת-בניו, על-העץ.

סמנו את כל ההיפוכים בפסוקים שלפניכם. מה הקשר בין פורים ל"לנהפוך הוא" לפי המגילה? ?

יצחק טבנקין שיחה עם פעילי תרבות

מהו פורים? יום מרוכז לצחוק... יום אחד הוא בשנה שבו רשאים יהודים לצחוק בכל לב, להתחפש, לאכול "אזני המן"... הצחוק צורך אנושי הוא. האדם אינו רק יצור טראגי. החיים יודעים את הרציני ויודעים את המגוחך.

היהודים קשרו את יום הצחוק במלך, שאמנם מלך מהודו ועד כוש, אבל טיפש היה. והיהודים צוחקים מן הטיפש. כל זה נתקשר באגדה היסטורית, בפורענות גדולה ובנס גדול שאירע בסוכה וליהודים עמדו רווח והצלה.

העיקר שיש יום שכולו קודש לשמחה קלה, להתחפשות, להילולה ולחינה. זהו קרנבל יהודי. יום חופש לצחוק אנושי...

ומעניין: פורים היה מקור לכוחות יצירה גדולים בעם, גם ליצירה החילונית. הרבה ממה שנחנק כל ימות השנה מצא פורקן בחג הזה... לחיים הרציניים שייך גם משהו מהקל. אדם שאינו יודע מה זה קל, לא יבין גם מה זה כבד. ולעם שסבל ייסורים יש ביום כזה ערך נוסף לפורקן ה"פורים"... גם קלות הראש יכולה להשיג רמת תרבות גבוהה.

ילקוט פורים, הוצאת ברית התנועה הקיבוצית וועדת החגים הבינקיבוצית בשיתוף עם ארכיון החגים, בית השיטה

- מהם המאפיינים המיוחדים של פורים לפי טבנקין? אילו ממנהגי החג מבטאים את המאפיינים הללו? ?
- מדוע חשוב שתהיה הזדמנות לצחוק יום בשנה? ?
- 'אדם שלא יודע מה זה קל לא יבין גם מה זה כבד' – מהם הקל והכבד בסיפור פורים? ?
- האם אתם/ן מסכימים/ות עם המשפט? תנו דוגמא שמחזקת את עמדתכם/ן. ?